

віднесли абсолютну стійкість фінансового стану, яка трапляється рідко і являє собою крайній тип фінансової стійкості. Нормальна стійкість фінансового стану належить до другого типу, який гарантує платоспроможність підприємства. Третьому типу відповідає його нестійкість, що є порушенням платоспроможності підприємства, однак і в такій ситуації зберігається можливість відношення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів і збільшення власних обігових коштів.

Для четвертого типу властивий кризовий фінансовий стан, при якому підприємство перебуває на межі банкрутства, оскільки у цій ситуації грошові кошти, короткострокові цінні папери й дебіторська заборгованість підприємства навіть не покривають його кредиторської заборгованості й прострочених позик.

Зрозуміло, що в стійкому фінансовому стані зацікавлене, передусім, саме підприємство, фінансовий стан якого формується в процесі взаємовідносин із постачальниками, покупцями, акціонерами, банками та іншими юридичними і фізичними особами. З іншого боку, безпосередньо від підприємства залежить міра його економічної привабливості для всіх цих юридичних осіб, що завжди мають можливість вибору між багатьма фірмами, спроможними задовольнити той самий економічний інтерес. Відтак необхідно систематично, детально і в динаміці аналізувати фінанси підприємства, оскільки від поліпшення фінансового стану залежить його економічна перспектива.

Література

1. **Фінанси підприємств:** Підручник/ За ред. проф. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ. – 1998. – 376 с.
2. **Кондратьєв О.В.** Оцінка фінансової стійкості підприємств та її показники// *Фінанси України.* – 1996, № 11. – С. 66-69.
3. **Пойда-Носик Н.Н., Грабарчук С.С.** Фінансові ресурси підприємства// *Фінанси України.* – 2003, № 1. – С. 96-103.
4. **Коробов М.Я.** Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Знання. – 2000. – 267 с.
5. **Опарін В.М.** Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення// *Вісник НБУ* – 2000, № 5. – С. 11.
6. **Бланк И.А.** Основы финансового менеджмента. – К.: Ника-Центр. – 1999, т. I. – 436 с.
7. **Сокиринська І.Г.** Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства// *Фінанси України.* – 2003, № 1. – С. 88-95.

УДК 658

Аспір. Н.Б. Білоус¹ – НУ "Львівська політехніка"

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано підходи до структуризації інтелектуального капіталу підприємства. Запропоновано підхід до аналізу структури інтелектуального капіталу, охарактеризовано складові інтелектуального капіталу підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, структура, людський капітал, ринковий капітал, структурний капітал.

¹ Наук. керівник: доц. Н.О. Шпак, канд. екон. наук – НУ "Львівська політехніка"

Structure of enterprise's intellectual capital

In the article were analyzed approaches to structure of intellectual capital, was developed and explained scheme of structure elements of intellectual capital of enterprise.

Keywords: intellectual capital, structure, human capital, relationship capital, structural capital.

Сьогодні керівництво кожного підприємства розуміє важливість інтелектуального капіталу (ІК) для досягнення цілей, здобуття конкурентних переваг, збереження стійкості функціонування у важких зовнішніх умовах. Для ефективного управління ІК необхідно чітко уявляти його структуру.

Для вдосконалення функцій управління, методик оцінювання, детальних практичних та теоретичних аспектів використання ІК постає проблема дослідження його складових елементів.

Структура ІК – одна з актуальних тем обговорення багатьох дослідників та практиків управління. Серед дослідників варто згадати зарубіжних вчених-основоположників Свейбі, Каплана, Нортон, Едвінсона, а також науковців, які досліджували методи управління ІК: П. Друкер, Х. Ітамі, І. Нонака, Х. Текеучі, Т. Стюарт, Т. Давенпорт, Л. Прусак, Б. Лев, А. Брукінг, А. Козирев, А. Гапоненко, В. Геєць, А. Чухно, О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов та ін. Уява про склад і структуру ІК не викликала у науковців, менеджерів і фахівців єдності у підходах до їх відображення і розуміння.

Метою статті є формування узагальненого підходу до аналізу структури ІК на базі характеристики складових ІК.

Загальна тенденція підходів до аналізу структури ІК прослідковується і закладена вона Міжнародною бухгалтерською федерацією (International Federation of Accountants (IFAC)). У стандартах [1], розроблених федерацією, пропонується розглядати ІК як такий, що структурно складається з трьох основних блоків: людський капітал, капітал відносин з зовнішнім середовищем, структурний або організаційний капітал. За стандартами IFAC:

- людський капітал (human capital) IFAC – знання, вміння, досвід, вишкіл, що притаманні конкретному індивідууму і невіддільні від нього як приналежність до певної людської раси;
- капітал відносин (relationship capital) – зовнішні зв'язки зі споживачами, постачальниками матеріалів, послуг, органами управління суспільством і іншими контрагентами, що входять у поняття зовнішнє середовище, зокрема економічне і соціальне;
- структурний (організаційний) капітал (structural (organizational) capital) – знання, процедура, технології і інформація, що пов'язана з фірмою так само, як і складові людського капіталу до конкретної людини і завжди лишаються на фірмі.

У роботах [2, 3] до нематеріальних активів організації віднесено три категорії: зовнішня – бренди, торгові марки, відношення з клієнтами і т.і.; внутрішня – патенти, ліцензії, організаційна структура; вишкіл і вміння персоналу. Подібні підходи до структури і складу ІК висвітлюють дослідники Petty [4], Roos [5], Козирев [6], Волков, Гараніна [7], Лев Барух [8], Брукінг [9], Едвінсон [10], Стюарт [11].

Трактування структури ІК, що спирається на підвалини людського капіталу досить детально, але без необхідного матеріального підкріплення, викладено в роботах Mayo A. [12] і Ahonen G. [13]. Їх концепція стверджує домінуючу роль людського капіталу і розглядає його з трьох точок зору: необхідної кількості співробітників, кожного співробітника зокрема і всіх співробітників разом як єдину команду, здатну досягти поставлену мету.

У роботі [14] Д. Андриссена і Р. Тиссена з метою визначення вартості компанії з врахуванням ІК запропоновано його структуру розглядати як таку, що базується на п'яти групах активів: цінні ресурси і набуття; вміння та неформалізовані знання; первинні процеси і процеси управління; технології і формалізовані знання; загальноприйняті моральні цінності і норми.

З останнім з п'яти нематеріальних активів неможливо не погодитись з автором, оскільки більшість пропонованих методик започаткування, розвитку і підтримання будь-якої прибуткової діяльності в тій чи іншій мірі просто просякнуті цинізмом і тому відкидають саме ці підвалини побудови як бізнесу, так і суспільства.

На підставі аналізу підходів науковців щодо проблеми структуризації ІК, можна сформулювати такі висновки:

1. Розмаїття розглянутих концепцій складу і структури інтелектуального капіталу зводиться до трьох основних його складових: людський капітал; капітал відносин; структурний або організаційний капітал;
2. Всі дослідники де факто або інтуїтивно погоджуються з такою структурою, вводячи свої терміни для ініціалізації складових структури і їх наповнення. Зміст цих термінів фактично ідентичний наведеним у першому висновку.
3. Ніхто з дослідників явно не виділяє управління інтелектуальним капіталом як одну з важливих складових структурного капіталу.

Акумулюємо проведені дослідження існуючих підходів та сформуємо деталізовану структуру складових ІК та зв'язків між ними (рис. 1). На рисунку відображено структурні зв'язки та зв'язки взаємодії складових ІК. Приймемо, що інтелектуальним капіталом будемо називати сукупність дотичних і недотичних цінностей у складі людського капіталу, ринкового капіталу і організаційного (структурного) капіталу, які як одне ціле і кожна зокрема пройшли процес капіталізації з використанням відповідної системи ринкових індикаторів оцінювання (вимірювачів) і характеризуються здатністю створювати як дотичний, так і недотичний дохід. Притримуючись даного визначення, вважаємо за необхідне, на зображеній структурі ІК представити елементи процесів формування вищих рівнів структурних елементів.

Проаналізувавши дослідження, вважаємо, що ЛК варто трактувати як: зібрану разом і навчену робочу силу; сукупність контрактів з унікальними фахівцями в галузі основної діяльності організації; ноу-хау, невіддільні від конкретного суб'єкта, працюючого в організації.

Як закон, так і ноу-хау ініціалізуються як складний конгломерат знань, що і як робити і вміння це зробити саме цим індивідуумом. Як приклад можна навести людський капітал ракетно-космічної галузі, що в Німеччині тридцятих-сорокових років пов'язувався з ім'ям видатного вченого, конструктора, виробничника, менеджера з управління інтелектуальним капіталом

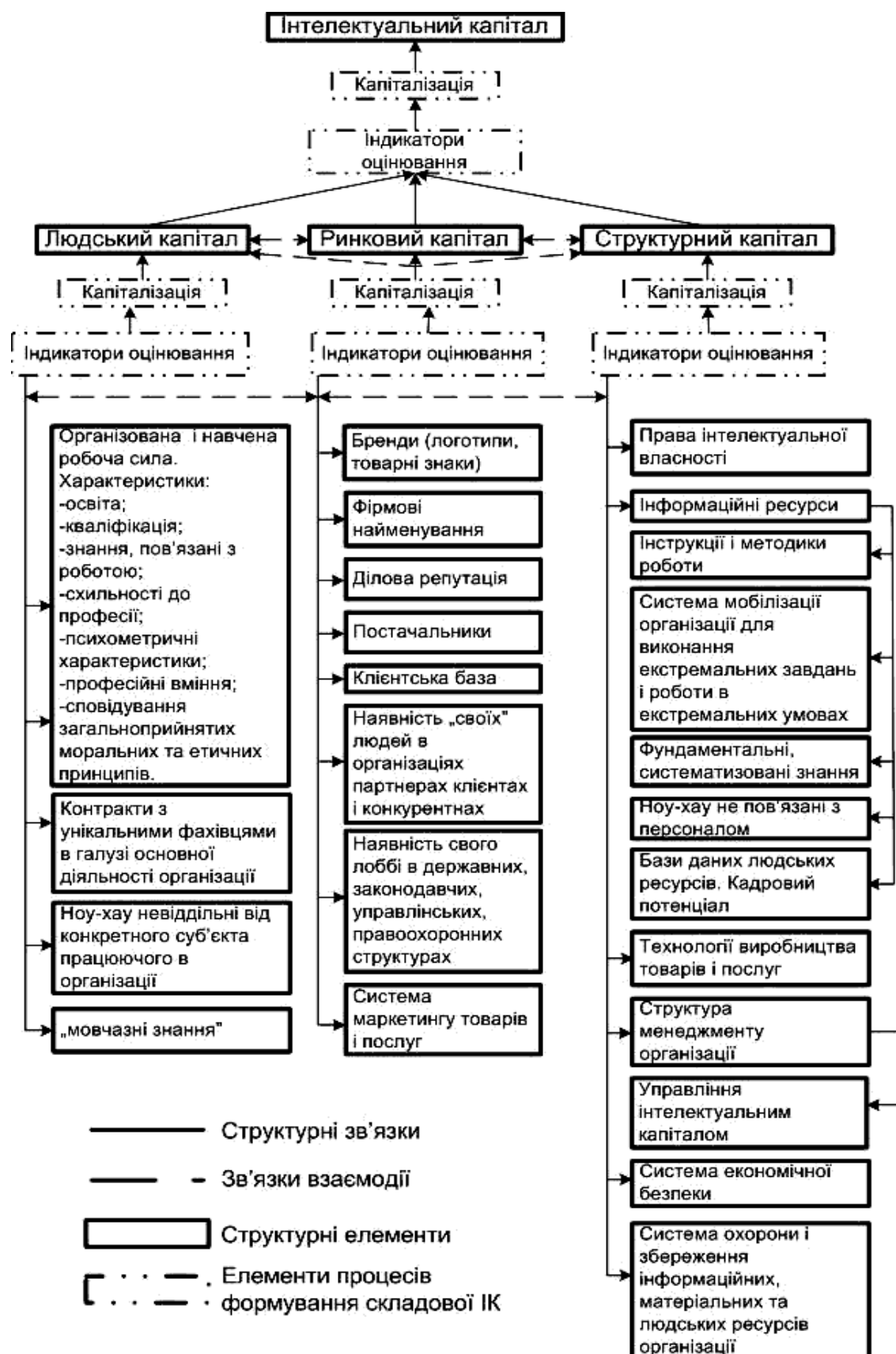

Рис. 1. Структура інтелектуального капіталу

Вернера фон Брауна. Знання цієї людини склали основу потужного розвитку ракетно-космічної галузі США у період після Другої світової війни. Люди того самого рівня, в той таки ж часовий проміжок у СРСР, в тій самій галузі академіки Корольов і Янгель. Природне старіння цих індивідуумів або перед-

часна смерть істотно стримали розвиток галузі і завдали їй економічні збитки саме через ноу-хау, з характеристиками наведеними вище, які вони забрали з собою. До складу людського капіталу відносять і так звані "мовчазні знання", наявність яких розуміється у конкретного суб'єкта, ним не розголошується і використовується для виконання виробничих завдань.

Людський капітал (ЛК). За дослідженнями А.Н. Козирева [6] коріння терміну сягає 1962 р. і запропоновано в роботі [15] як економічна категорія.

Ринковий капітал (РК). До цієї структурної одиниці інтелектуального капіталу пропонуємо відносити: бренди; фірмові найменування; ділову репутацію; постачальників товарів та послуг; клієнтську базу організації; наявність своїх людей в організаціях-партнерах; клієнтах і конкурентах. Перечисленні складові в жодному випадку не завершують перелік. Найбільш вагомою структурною одиницею РК традиційно вважаються бренди. Цю структурну одиницю прийнято оцінювати в грошових одиницях. Однак на сьогодні чіткого розмежування між поняттями бренд, фірмова назва, логотип, товарний знак, ділова репутація не існує. Тому на питання: що ж у підсумку оцінюється в грошах однозначно дати відповідь важко. Методики оцінювання та оціночні індикатори закриті. Важливим складником РК є наявність свого лобі у державних структурах: законодавчих, управлінських, правоохоронних.

РК у силу сутності структурних одиниць, що його утворюють, наявності в будь-якій організації і можливості грошової оцінки економічної значимості кожної у загальній оцінці економічного стану організації становить значну частку грошового еквіваленту вартості інтелектуального капіталу загалом. Саме ця обставина і зумовлює схильність РК адекватно, з мінімальною інерцією реагувати на управлінські дії з метою збільшення очікуваних доходів від його функціонування. Зокрема це стосується клієнтської бази і постачальників. Істотний вклад у РК вносить система маркетингу організації.

Структурний капітал (СК) містить у своєму складі комплект документів, що підтверджують права інтелектуальної власності. Інформаційні ресурси – нагромадження цінної технічної, виробничої, економічної інформації про діяльність організації, товари і послуги, які вона виробляє, різноманітні бази даних про людські ресурси, які знаходяться поза організацією і можуть бути використані. Практично до інформаційних ресурсів належать зафіксовані на матеріальних носіях інформації: інструкції і методики роботи; система мобілізації організації для виконання екстремальних завдань і роботи в екстремальних умовах; фундаментальні, систематизовані знання; ноу-хау, не пов'язані з персоналом; бази даних людських ресурсів, кадровий потенціал, зовнішня і внутрішня "лава запасних".

Вагому частку СК становлять технології виробництва товарів та послуг, структура менеджменту організації. І, зрештою, будь-яка організація немислима без відповідних, притаманних тільки їй систем економічної безпеки, охорони і збереження інформаційних, матеріальних та людських ресурсів організації. Ці системи потребують великих матеріальних вкладень на їх організацію та експлуатацію. На наш погляд важливим елементом структурного капіталу є управління інтелектуальним капіталом. Наприклад, менеджмент

людського капіталу – основний чинник функціонування людського капіталу. Його впливу насамперед підпорядковані такі характеристики робочої сили: освіта; кваліфікація; знання, пов'язані з роботою; схильності до професії; психометричні характеристики; професійні вміння; сповідування загальноприйнятих моральних та етичних принципів.

Запропонований підхід до аналізу структури ІК побудований на відомих дослідженнях і не можна сказати про те, що він повністю відображає всі можливі складові цього капіталу. Але відкриті ланцюжки зв'язків між структурними одиницями і блочна побудова самої структури, дає змогу доповнювати її всіма невідображеними на ній структурними одиницями та зв'язками між ними, які були упущені або утворюються в майбутньому.

У запропонованому підході зображені елементи процесів формування вищих рівнів структури ІК. Вважаємо, що таке "структурно-процесне" представлення ІК відображає такі аспекти: сутності ІК; формування ІК; структурізації ІК; взаємодії складових ІК.

Представлена структура ІК підприємств дасть змогу ефективно досліджувати цю економічну категорію на різних рівнях її використання.

Подальші дослідження ІК будуть спрямовані на розкриття детальної структури підприємств машинобудівної галузі, дослідження процесів управління ІК.

Література

1. IFAC. 1998. Measurement and Management of Intellectual Capital.
2. Sveiby K. 1997. The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-based Assets. San Francisco: Barrett-Kohler Publishers.
3. Sveiby K. 2002. The "Invisible" Balance Sheet.
4. Petty R., Guthrie J. 2000. Intellectual capital literature overview: measurement, reporting and management. Journal of Intellectual Capital. 1(2): 155-176.
5. Roos J., Roos G., Dragonetti N., Edvinsson L. 1997. Intellectual Capital: Navigating the New Business Landscape. London: Macmillan Press ltd.
6. Козырев А.Н. Экономика интеллектуального капитала// Научные доклады Санкт-Петербургского ГУ. – СПб: НИИМ – 2006, № 7. – С. 234-238.
7. Волков Д.Л., Гаранина Т.А. Оценивание интеллектуального капитала российских компаний// Научные доклады Санкт-Петербургского ГУ. – СПб: НИИМ – 2006, № 22. – С. 144-152.
8. Лев Б. Нематериальные активы: управление, измерение, отчетность/ Пер. с англ. Л.И. Лопатников. – М.: Квинтоконсалтинг, 2003. – 240 с.
9. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал/ Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
10. Leif Edvinsson, Michael S. Malone. Intellectual Capital. Peatcus. London. – 1997.
11. Thomas A. Stewart Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. Nicholas Brealey Publishing. London. – 1997-2003.
12. Mayo A. 2001. The Value of the Enterprise: Valuing People as Assets – Monitoring, Measuring, Managing. London: Nicholas Brealey Publishing.
13. Ahonen G. 2000. Generative and commercially exploitable intangible assets. Classification of intangibles (Grojer J., Stolowy H. (Eds)). Jouyen-Josas: Groupe HEC: 206-213.
14. Андрицен Д. Тиссен Р. Невесомое богатство: определите стоимость вашей компании в экономике нематериальных активов. – М.: Олимп-Бизнес, 2004. – 542 с.
15. Machlup F. 1962. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton, NJ: Princeton University Press. (Рос. пер.: Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США. – М.: Прогресс, 1966. – 436 с.).